

Když se řekne „profesní etika právníků“. Poznámka k nejasnému pojmu

TOMÁŠ FRIEDEL*

„Legal ethics“ in the Czech Republic. Note on a vague term

Summary: *Until recently, the term „legal ethics“ has not received much attention in Czech literature. However, the situation has developed dynamically, the number of texts and authors using the term are rising. The growing interest in the term also means a different usage of the term, which often impairs its comprehensibility. The paper thus aims to describe the current forms of use of the term, systematize them and thereby clarify the discussion in the future. Therefore, the text describes Czech practice of use of the term in detail, and briefly introduces Anglo-American terminology. The description is followed by a more analytical part, which comments on the current usage and draws attention to the pitfalls accompanying it.*

Key words: *professional legal ethics; legal ethics; law of lawyering; ethics of lawyering; lawyers' professional responsibility*

Profesní etika právníků – nedorozumění?

V Lagadské akademii nehrozí při hovoru učenců nebezpečí nedorozumění. Alespoň u těch, kteří vycházejí z jednoho z vynálezů jazykové školy. Na základě přesvědčení, že slova jsou jen názvy věcí, dospěli tamní lingvisté k závěru, že stručnosti a srozumitelnosti rozmluvy nejlépe prospěje, budou-li lidé s sebou nosit věci potřebné k vyjádření každého předmětu, o němž chtějí mluvit. Namísto užívání slov si pak věci zkrátka ukáží, nedorozumění je vyloučeno. Znamená to, pravda, že kdokoli, kdo chce vést odbornou diskusi, musí s sebou stále nosit naplněný ranec. Jak ale uzná každý rozumný člověk, výhody násobně převyšují tuto nevýhodu. Alespoň se nás o tom snaží přesvědčit věhlasný cestovatel Lemuel Gulliver.

Swiftovo pojetí diskuse učenců můžeme vykládat i jako karikaturu smysluplného hledání co nejpresnějšího vyjadřování. Protože předmětem vědy nejsou vždy jen fyzické

věci, které bychom mohli s sebou nosit v ranici a při rozmluvách si je ukazovat, musíme se spoléhat na slova. Slova jsou však abstraktní, a i jedno slovo může značit různé obsahy. Tím spíše bychom měli pečovat o jejich přesné užívání a systematizaci. Platí to i pro *profesní etiku právníků*.

Oblast, kterou označuje pojem „profesní etika právníků“, bylo možné ještě před nedávnem považovat za v podstatě jen velmi okrajově vnímaný prostor.¹ V současnosti však zájem o ni výrazně vzrostl, a to jak co do počtu textů s profesní etikou právníků pracujících, tak co do počtu autorů o profesní etice právníků píšících.² S růstem zájmu pak přichází i rozličnost pojetí, která ovšem srozumitelnosti pojmu spíše nepřispívá. Zdá se proto, že nazrál čas, abychom se – věrní záměru Swiftových učenců – ptali, co se vlastně pojmem myslí. A v případě, že se jím myslí vícero významů, situaci podrobněji popsal a tím i zpřehlednil. Řečené představuje základ tohoto textu.³

Text postupuje následujícím způsobem. Kapitola navazující na úvodní je popisná,

* Autor působí na katedře politologie a sociologie PF UK, Praha. E-mail: friedel@prf.cuni.cz.

Za komentáře, připomínky a podnětnou kritiku původní verze článku děkuji vzácným kolegům Marku Zimovi a Janu Kyselovi a Martinu Haplovi. Stejně vřelé poděkování pak míří členkám a členům SVV č. 260495/2020 Ondřeji Preussovi, Haně Draslarové, Janu Chmelovi, Kristyně Blažkové, Jakubu Stádníkovi, Kryštofu Doležalovi a Aleně Žibřidové. Text vznikl v rámci programu PROGRES Q4.

¹ V podobném duchu se například nesla konference „Profesní etika právníků Quo vadis?“, konaná 6. a 7. května 2011 na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

² Srov. druhou kapitolu. Dokladem svého druhu je i skutečnost, že svůj díl pozornosti dostává téma také při výuce na právnických fakultách, přičemž v kontextu tohoto textu je třeba poznamenat, že předměty nesou různá pojmenování. (V Olomouci se jedná o předmět Profesní etika, v Brně o předmět Právní etika a nově zaváděný předmět Právní interpretace a argumentace – právní argumentace v profesní etice právníků, v Praze o předmět Profesní etika v právní teorii a praxi a v Plzni o předmět Právní etika.)

³ Za jistých okolností by se v této souvislosti nabízelo navrhnout a odůvodnit současně i nejlepší možné užití pojmu. Z důvodů uvedených v úvodu třetí kapitoly si však tento cíl text neklade, byť jistě může působit jako základ pro další práci.

ačkoli se nevyhne drobně analytickému podtónu. Představuje jazykovou praxi užití pojmu „profesní etika právníků“. Dodejme k tomu, že se soustředí primárně na užití pojmu v české diskusi, byť jej doplňuje stručným exkurzem do terminologie používané v diskusi anglo-americké, ve které mnohé z toho, čemu u nás říkáme profesní etika právníků, má v odborných úvahách relativně dlouhou tradici (přínejmenším v relaci k diskusi české). Smyslem druhé kapitoly je poukázat na pojmovou nejednoznačnost užívání sousloví. Druhá kapitola současně buduje předpolí pro analytější třetí kapitolu. Její ambicí je popisovaný jazykový úzus blíže komentovat, respektive upozornit na úskalí, která jej provází. Poslední kapitola tradičně připomíná a vyzdvihuje hlavní závěry textu.

Terminologický bábel profesní etiky právníků – deskripce

Tato kapitola představí významy, s jakými je v České republice pojem profesní etika právníků spojován. Než se tak stane, je však třeba čtenáře upozornit na dva důležité terminologické předpoklady následujícího popisu.

Za prvé v následujícím textu používám pojem profesní etika právníků jako slovo nadřazené pro profesní etiky jednotlivých právnických profesí (advokátů, soudců apod.). Pro účely tohoto textu tedy ponechávám stranou nevýznamnou otázku, zdali existuje samostatný, na jednotlivých profesních etikách nezávislý obsah pojmu profesní etika právníků, nebo zda jej tvoří *právě* „pouhý“ součet jednotlivých (samostatných) profesních etik advokátů, soudců ad.

Za druhé považují pojem etika právníků i variantu právníká etika za synonymickou verzi pojmu profesní etika právníků, respektive profesionální etika právníků. Totéž platí pro užití na úrovni jednotlivých právnických povolání – např. etiku advokátů považují za synonymum profesní etiky advokátů a profesionální etiky advokátů. Znamená to, že užití slova profesní či jeho obdoby profesionální nepřikládám jiný význam než zdůraznění často nevysloveně předpokládané skutečnosti, že právníká povolání jsou – kupříkladu spolu s lékaři či policisty – řazena mezi profese.

Oba předpoklady by přitom mohly být napadeny s tím, že svou otevřeností zahlazují možnost detailnějšího pojmového rozlišování různých obsahů. Takové riziko skutečně představují. Ovšem, jak ukáže následující přehled naší jazykové praxe, k zamýšlení se nad detailními terminologickými variacemi u nás nedochází.⁴ Naopak se zdá, že jednotlivé variace jsou používány spíše nahodile.

Řečené dále znamená, že předmět zájmu tohoto textu nepředstavují pojmy s podobnými obsahy, ale jinými jmény. Jednalo se by kupříkladu o situaci, ve které by obsah toho, co bývá označováno za profesní etiku právníků, text či autor označoval za základní principy právního státu týkající se právnických povolání. Nejsem si přitom vědom, že by u nás byl takový pojem používán. Výjimku představuje sousloví právní etika. Domnívám se, že tento pojem není možné bez dalšího považovat za synonymum profesní etiky právníků (rozdíl mezi právem a právníkem je zřejmý), nicméně zřídka se tak děje.⁵ Výhrada nepřesnosti by pak mohla být do jisté míry vyřešena přístupem Tomáše Sobka. Ten rozlišuje mezi právní etikou v širokém smyslu, která se věnuje vztahu pozitivního práva a etiky, a právní etikou v úzkém smyslu, věnovanou etice právnických profesí, kterou mají představovat především etické kodexy.⁶

Profesní etika právníků v české diskusi

Přikročme nyní k představení děl, která s profesní etikou právníků pracují. Nepřekvapivě přitom zřejmě zapůsobí fakt, že téměř všechna díla při práci s profesní etikou právníků pracují nějakým způsobem s právem. A právě intenzitu práce s právem využívá níže uvedená – jednoduchá – kategorizace přístupů. V první kategorii nalezneme díla, která profesní etikou právníků rozumí právní úpravu výkonu povolání. Druhou kategorií tvoří díla, která s právní úpravou výkonu povolání počítají, přidávají k ní však ještě další obsahy. Třetí kategorie je kategorií zbytkovou, kterou tvoří dva jedinečné přístupy.

Relativně velká skupina autorek a autorů rozumí pojmem profesní etika právníků právní úpravu výkonu profese obvykle doplněnou odkazy na disciplinární judikaturu či

⁴ Výjimkou jsou do jisté míry s lišícími se důrazy KOBER, J. Etika soudních exekutorů. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 272–275 an. a HAPLA, M. (Ne)morální advokáti: problém ospravedlnění norem profesní etiky. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, č. 4, str. 459–462, o nichž bude ještě řeč dále.

⁵ Srov. BALÍK, S. Etika zákonodárce. In: Procházka, R. – Káčer, M. (eds.). *De Arte boni et aequi. Pocta k životnému jubileu Alexandry Krskové*, Tmava 2012, str. 222–223 a BALÍK, S. Etika advokátů a notářů. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 225. Podobně ŠTĚPANÍKOVÁ, M. Právníká etika a média. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 311–334 či níže uvedení autoři přispívající do tematického čísla časopisu *Státní zastupitelství*, 2018, č. 5.

⁶ SOBEK, T. Mezi etikou a teorií práva. In: Sobek, T. a kolektiv. *Právní etika*, Praha 2019, str. 12–13. Netřeba uvádět, že pokud bychom na takové dělení přistoupili, je vždy třeba konkretizovat, v jakém smyslu při užití *právní etiku* míníme.

praxi. Do této skupiny můžeme zařadit Markétu Štěpaníkovou,⁷ Jana Latu,⁸ Lenku Řehulovou⁹ či účastníky debatního setkání Olomoucké diskusní fórum, jehož tématem byla Etika v trestním řízení, a to z pohledu advokáta, státního zástupce a soudce.¹⁰ Stejně tak půjde o Tomáše Vachutku¹¹ a Jana Kobera,¹² který ovšem kriticky poznamenává, že by pojmu raději ponechal význam mimoprávních mravních otázek výkonu právní profese, a doplňuje zajímavý historický exkurz k užití pojmu u nás.¹³ *Cum grano salis* by sem zřejmě patřil i již citovaný Tomáš Sobek, který má na mysli především interní stavovské předpisy,¹⁴ a Peter Čuroš, jenž píše o právní regulaci prostřednictvím etických kodexů.¹⁵ (Rozumět by ovšem šlo případným výhradám stran zařazení obou autorů do této kategorie, neboť otevřenou zůstává otázka, do jaké míry lze interní stavovské předpisy a etické kodexy považovat za právo.)

Výše uvedená kategorie pojmání profesní etiky právníků je kategorií relativně jednotnou, přehlednou. Druhá kategorie je vnitřně podstatně více diferenciovaná. Spadají sem pojetí, která počítají s profesní etikou jakožto právní úpravou výkonu profese, současně však k tomuto „základu“ přidávají ještě další obsahy. Přidávané obsahy se přitom mohou od sebe dosti lišit, což zapříčiňuje zmiňovanou vyšší míru diference uvnitř kategorie.

O jaké obsahy se jedná? Kupříkladu Maxim Tomoszek spolu s důrazem na právní úpravu povolání věnuje pozornost i hodnotám, na kterých právní úprava stojí, a hodnotám mimoprávním.¹⁶ I Martin Kopa počítá

s právem, když pracuje s anglickým *law of lawyering*, celkově však profesní etikou myslí „zvláštní masy principů a hodnot, které nám právníkům a hlavně našemu vlastnímu svědomí dávají odvahu říct si ‚stop, tohle já nedělám‘“.¹⁷

Oba autoři společně s Vítězslavem Dohnalem pak stojí za překladem americké publikace Globální problémy profesní etiky právníků.¹⁸ Překlad má ovšem autorsky smíšenou povahu, neboť původní text překladatelé doplnili vlastními pasážemi reflektujícími situaci v České republice. Profesní etikou právníků se v knize rozumí vedle právní úpravy i *soft law*.

Již jednou citovaný Jan Kober v jiném svém textu přidává k právní úpravě i právně-sociologickou kategorii *vnitřního étosu profese*, jenž je daný kulturními, společenskými a historickými okolnostmi.¹⁹

Na spojení *základních zásad právníků se specifickými normami jednotlivých povolání*, které jsou v některých případech zachyceny v právních předpisech, spoléhá Viktor Knapp.²⁰ Mezi základní zásady pak počítá například nestrannost, vyhýbání se střetu zájmů ad.

Stanislav Balík rozlišuje normy profesní etiky právníků od norem právních a náboženských, ovšem s upozorněním možného překryvu a důrazem na právní úpravu a význam profesního slibu.²¹

Martin Hapla za profesní etiku považuje *systém norem uznávaných profesní skupinou s charakterem právním i morálním*.²² Dodává přitom, že vzhledem k široce nastaveným formulacím našeho právního řádu dochází

⁷ ŠTĚPANÍKOVÁ, c. d., str. 311–334.

⁸ LATA, J. Etika státních zástupců. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 237–270. Jan Lata přitom vychází z toho, že jím rozebíraná zákonná ustanovení obsahují (svou podstatou) etické požadavky, a tak porušení zákona je neetické, zatímco pokud nedojde k porušení zákona, je neetičnost chování obtížně odvoditelná. Viz str. 241 citovaného díla.

⁹ ŘEHULOVÁ, L. Profesionální etika advokáta – práva a povinnosti advokáta. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 2, str. 123.

¹⁰ Viz příspěvky Tomáše Sokola, Lenky Bradáčové a Jaroslava Fenyka v tematickém čísle časopisu Státní zastupitelství, 2018, č. 5. Podobnou strukturu a terminologii si zvolil i Michal Jilovec, jeho text je ovšem spíše než odborným zpracováním tématu pozoruhodným povzdechnutím si praktika (JILOVEC, M. Etika v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 9, str. 214 an.)

¹¹ VACHUTKA, T. Etika soudních exekutorů – teorie a praxe (1. část). *Právní rozhledy*, 2020, č. 7, str. 250 an. a VACHUTKA, T. Etika soudních exekutorů – teorie a praxe (2. část). *Právní rozhledy*, 2020, č. 8, str. 280 an.

¹² KOBER, c. d., str. 271–310.

¹³ Srov. tamtéž s. 272–275. Z důvodů rozsahu se zde omezují na stručné shrnutí, že Jan Kober uvádí, že pojem se do českého prostředí dostal původně pod sovětským vlivem, který ovšem svou terminologii stavěl na anglo-americkém základě.

¹⁴ SOBEK, c. d., str. 12–13.

¹⁵ ČUROŠ, P. Normativní status profesijní etiky. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 373–400.

¹⁶ TOMOSZEK, M. Profesní etika v právnickém vzdělávání. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 335–352. V podobném duchu píše stejný autor o *profesní etice advokátů* v TOMOSZEK, M. Profesní etika advokáta. *Auditor*, 2012, č. 9, str. 28–30, byť z druhého textu se zdá, že je „mimoprávní“ úroveň profesní etiky advokáta v ČR v podstatě pohlcena právem.

¹⁷ KOPA, M. Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právnických studií? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, č. 1, str. 23. Podobně autor ve svém dalším textu profesní etikou soudců myslí především právní a *soft law* standardy soudcovského chování, byť je text uveden a uzavřen aspiračním, respektive na svědomí odkazujícím citátem. KOPA, M. Etika soudců. In: Sobek, T. a kol. *Právní etika*, Praha 2019, str. 195–220.

¹⁸ MOLITERNO, J. E. – PATON, P. D. *Globální problémy profesní etiky právníků*. 2017, 212 str. Povšimněme si, prozatím bez dalšího komentáře, že původní název knihy zní *Global Issues in Legal Ethics*. K pojmenování profesní etiky právníků v angličtině se vrátíme v druhé podkapitole druhé kapitoly.

¹⁹ KOBER, J. Právníká etika na univerzitách a v profesním školení. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 10, str. 46–49.

²⁰ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha 1995, str. 10.

²¹ BALÍK, Stanislav in *Právní etika*, s. 221–236. K významu profesního slibu se Stanislav Balík vrací opakovaně viz např. BALÍK, S. – FORMÁNKOVÁ, V. Hypertrofie etických kodexů pro právníká povolání. In JERMANOVÁ, H. – MASOPUST, Z. (eds.). *Metamorfózy práva ve střední Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní konference „Metamorfózy práva ve střední Evropě“ a kolokvia „Metamorfózy veřejné správy“, pořádaných Ústavem státu a práva AV ČR a Fakultou právnickou ZČU v Plzni ve dnech 11.–13. června ve Znojme*. Plzeň 2008, str. 47 a 48 či BALÍK, S. Slibují. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 2, str. 3. Pro profesní etiku za významný považuje také charakterové předpoklady jednatelů. BALÍK, *Etika zákonodárce*, str. 222–223.

²² HAPLA, (Ne)morální advokáti, str. 457–473.

k tomu, že morálně vadná jednání jsou obvykle řešena právě na půdě práva.²³

Alexandra Krsková píše o profesní etice ve smyslu *vytváření koncepce určitého povolání ve vztahu ke škále společenských hodnot, kterým má toto povolání sloužit a které mu dávají raison d'être*.²⁴ Následně dochází k rozšíření předmětu profesní etiky o *aspekty politické, sociální a právně filosofické a individuální etiky*. Autorka od profesní etiky pojímá jako „nekonečné tázání“ následně odlišuje profesní deontologii. Profesní deontologie stanovuje „chladná“ pravidla, a to i právně formalizovaná.²⁵

Dagmar Císařová k právním a morálním normám (obecným a specifickým pro konkrétní povolání) přidává *zkoumání sociálního významu profese, systému pravidel chování, profesionální tradice a obvyčeje i zkoumání profesionálních deformací*.²⁶

Poslední kategorie je vyhrazena pro přístupy k profesní etice právníků spíše marginální, přesto si ji za účelem co největší kompletnosti naší deskripce uvedme. Pracovní bychom ji mohli nazývat profesní etika právníků – nezařazené přístupy.

S doposud nejužším uvedeným vymezením pracuje Jiří Palla. Pro něj představuje etika státního zástupce jednu z podkategorií kárných provinění, a to zaviněná chování a jednání snižující vážnost a důstojnost funkce státního zástupce.²⁷

Originálně, jakožto o *pojítku či mostu mezi právem a jeho účelem, tj. spravedlností*, píše o profesní etice právníků Naďa Štáchová.²⁸

Profesní etika právníků v anglo-americké diskusi

Přikročíme nyní k avizovanému rychlému výpadu do jazykového prostředí anglo-amerického. Je přitom třeba poznamenat, že česká část tohoto textu se od anglo-americké významně liší. Ambicí části české je totiž pokrýt a zachytit co možná největší množství

současných děl s pojmem pracujících. Protože je obor relativní novinkou, nejedná se snad o snahu naprosto marnou, byť se jistě nepodařilo najít vše, co mělo být nalezeno. Ambice části anglo-americké je naopak pro četnost zdrojů omezena na hrubý přehled pojmenování.

Ptáme-li se, jakým označením jsou v anglo-americké diskusi pojmenovávány obsahy, které v Česku nesou název profesní etika právníků, musíme se spokojit s konstatováním, že takových označení existuje vícero. V publikaci *Professional Legal Ethics* se dozvíme, že popisovaný předmět má dvě části, a to část deskriptivní a filosofickou. První se mívá popis norem jedince, skupiny či institucí, druhou morální soudy či spravedlnost.²⁹ Nikoli nepodobně se k předmětu staví *Legal Ethics*, která významně spoléhá na právní regulaci povolání, avšak věnuje se i filosofickým přesahům.³⁰ Setkat se lze i s *Lawyers' Ethics and Professional Responsibility*, jejíž předmět není přesně definován, která ovšem pracuje s významem profesní role a profesních hodnot, stejně jako s organizací profese a její regulací.³¹ Odebráním slova *lawyers* se dostaneme k *Ethics and Professional Responsibility*, tentokrát ovšem čistě ve významu profesní regulace,³² témuž obsahu, byť místy jemně okořeněnému filosofičtějším přesahem, však můžeme říkat i *The Law and Ethics of Lawyering*.³³ Tím od anglického (obvykle širšího pojetí) přecházíme k pojetí vlastního USA, které zpravidla spočívá právě na pojednávání právně regulatorním, o čemž svědčí například i učebnice – bestseller *Ethical Problems in the Practice of Law*.³⁴ Doplňme nicméně, že řečené neplatí bez výjimky. Kupříkladu Adrian Evans vzpomíná, jak silně jej v jeho úvahách ovlivnil americký David Luban, který v roce 1984 editoval *The Good Lawyer: Lawyers Role and Lawyers' Ethics*, neboť měl postavit na hlavu dosavadní uvažování, tj. že stačí jen znát právo. Namísto toho se začal ptát ne na to, co

²³ Stejný autor na jiném místě pracuje se soudcovskou etikou, avšak článek se pojmu dotýká jen okrajově, a tak jej autor nerozvádí, neboť se soustředí na argumentaci limitování užití kárné odpovědnosti soudců na případy ohrožující výhradně funkčnost justice (nikoli na případy „pouze“ morálně špatného jednání). HAPLA, M. Může soudce dělat divné věci? Funkčnost soudnictví jako limit kárné odpovědnosti. *Jurisprudence*, 2020, č. 2, str. 40–45.

²⁴ KRŠKOVÁ A. *Etika právnického povolání*. Bratislava 1994, str. 21.

²⁵ KRŠKOVÁ, c. d., str. 23. Na rozdíl od výše uvedených autorek a autorů Alexandra Krsková popisuje pojem profesní etiky nejprve v jeho obecnosti a až následně jej vztahuje k právnickému povolání.

²⁶ CÍSAŘOVÁ, D. K problematice pojmu profesionální etika právníka. In: SLUNĚČKOVÁ, J. a kol. *Profesionální etika socialistického právníka*. Praha 1989, str. 31–34.

²⁷ PALLA, J. Pohled předsedy kárného senátu ve věcech státních zástupců. *Státní zastupitelství*, 2019, č. 2, str. 16. Dalšími podkategoriemi jsou kupříkladu nečinnost státního zástupce či neodborný postup.

²⁸ ŠTACHOVÁ, N. Mezi nadějí a zoufalstvím: K počátkům profesní etiky advokátů v českých zemích. *Právník*, 2014, č. 5, str. 411–423.

²⁹ NICOLSON, D. – WEBB, J. *Professional Legal Ethics: Critical Interrogations*. Oxford 2000, str. 4.

³⁰ HERRING, J. *Legal Ethics*. Oxford 2017, str. 2 an.

³¹ BOON, A. *Lawyers' Ethics and Professional Responsibility*, Oxford 2015, 464 str.

³² CANNON, A. T. *Ethics and Professional Responsibility for Paralegals*. New York 2014, 541 str.

³³ HAZARD, G. Jr. – KONIAK, S. a kol. *The Law and Ethics of Lawyering*. Saint Paul (Minnesota) 2017, 1340 str.

³⁴ LERMAN, L. – SCHRAG, P. *Ethical Problems in the Practice of Law*. New York 2016, 1008 str. či již zmiňovaná do češtiny přeložená MOLITERNO – PATON, c. d.

právníci dělají, ale kým jako právníci jsou, respektive by měli být.^{35, 36}

Terminologický bábel profesní etiky právníků – komentář

Text předcházející kapitoly svědčí o tom, že se pojmem nemyslí cokoli, ale může se myslet leccos. Podáno přesněji, svědčí o tom, že současný způsob užívání pojmu u nás je rozličný, byť není libovolný. Téměř všechna výše uvedená použití nějak souvisí (ne vždy ve stejně silné souvztažnosti) s právem, právníkou profesí či etikou (což platí přinejmenším za předpokladu, že právo a etiku chápeme široce). Libovůle by se pak naopak projevila tím, že by byl pojem používán například v kontextu popisu činnosti nadledvinek.

V souvislosti s popisem používání pojmu se pak samozřejmě nabízí otázka, zdali pojem má být používán tak, jak používán je.³⁷ Nabízelo by se tak pojem blíže analyzovat, respektive najít nevhodnější kritérium jeho užívání, a zasadit jej do systému (právní) vědy a tím stanovit najisto nejen jeho obsah, ale také blíže specifikovat metody, kterými má být s pojmem pracováno. Po úvaze se domnívám, že k takovému kroku tento prostor a tato chvíle nenabízí vhodnou příležitost. V první řadě proto, že jde o úkol prostorově náročný, navíc s nejistým koncem.³⁸ Užitečnější se proto v tuto chvíli jeví stanovit si úkol méně ne snadný, který by však mohl být dílčím krokem k uvedenému úkolu náročnějšímu. Na řádcích níže se proto omezme na vyslovení doporučení způsobu užívání pojmu, které se děje na pozadí komentování nedostatků současného způsobu užívání.

Komentář první: Profesní etika právníků – právo, které chybí

Ze způsobů užití pojmu v české diskusi plyne, že se oblastí, kterou označuje pojem profesní etika právníků nejčastěji, míní právní regulace právnických povolání a praxe jejího uplatňování.

Takové pojetí snad dává zejména právníkům dobrý smysl. Konečně, právo jakožto normativní systém je primárním předmětem zájmu právníků. Nabízí se tedy věnovat se mu i ve vztahu k právní regulaci právních profesionálů. Už v tomto momentě se ovšem setkáváme s terminologickým problémem. V pojmu profesní etika právníků nikde na *právo* nenarazíme. Pojem naopak odkazuje k etice, kterouž se obvykle rozumí (řečeno zjednodušeně) věda o morálce,³⁹ respektive o profesní etice, která bývá obvykle považovaná za součást tzv. aplikované etiky.⁴⁰ Z pojmenování by se tedy zdálo, že primárně o právo jít nemá, respektive nemusí. V centru pozornosti by bylo bádání o morálce právníků, která s právem sice zřejmě souviset může, nikoli však nezbytně.

Nacházíme se tedy v matoucí situaci, a to zejména pokud uvažujeme v mantinelech užívání pojmu jako právní úpravy výkonu profese. Zacházíme s pojmem, jehož jazykový význam nepokrývá zvykem stanovený hlavní předmět zájmu.

Domnívám se nicméně, že se sice jedná o situaci matoucí, ne však fatální. Souvislost s právem lze samozřejmě dovozovat z kontextu užití, prostřednictvím právníků⁴¹ a snad i jinými způsoby. Ne nevýznamnou roli bude v tomto kontextu hrát skutečnost relativně dlouhodobého úzu užití.⁴² I tak však uvedená terminologická výtká nadále platí.⁴³

³⁵ EVANS, A. *The Good Lawyer*. Melbourne 2014, str. 3–4.

³⁶ Dlužno přitom podotknout, že věmy anglo-americké tradici, respektive strukturu právníkové profese, uvedené publikace pojednávají většinou o právníkovi jakožto advokátovi (respektive solicitorovi či barristerovi).

³⁷ V první řadě se samozřejmě nabízí otázka, zdali pojem má být *vůbec*. Na ni předpokládám, pravda, z důvodů spíše tradičních než jiných, kladnou odpověď.

³⁸ Vzpomeňme při té příležitosti obecnou poučku o systémové nejednotnosti právní vědy a potenciální mnohosti jejích předmětů. Viz KNAPP, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha 2003, str. 39–46.

³⁹ Anzenbacher píše o *vědecké[m] zkoumání morálních obsahů*, což předznamenává potřebu vymezení vztahu etiky a morálky. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha 1994, str. 18.

⁴⁰ Viz kategorizaci obsahující (i) metaetiku, (ii) normativní etiku a (iii) aplikovanou etiku nabízenou Tomášem Sobkem, SOBEK, c. d., s. 11 a násl. Srov. členění dle ANZENBACHER, c. d., str. 250, pracující s (i) obecnou etikou (tj. metaetikou a obecnou morální teorií) a (ii) speciální etikou (tj. individuální etikou a sociální etikou), přičemž přes terminologické odlišnosti můžeme nalézt významné obsahové překryvy (obecná morální teorie ve smyslu normativní etiky; speciální etika podobající se etice aplikované). Ke vztahu (obecné) etiky a profesní etiky jakožto aplikované etiky viz HERZOGOVÁ, Z. *Policejní etika*. Praha 2003, str. 45 a násl.

⁴¹ Úvaha o tom, kdo je právníkem, se může zdát triviální, i zde však existují ne nevýznamné nuance. Kupříkladu: Dělá právníka *studium práva*? Je tedy právníkem ten, kdo vystudoval právní fakultu? (Nebo i studující?) Nebo až ten, kdo splnil podmínky pro přijetí do specifické právníkové profese (soudce, advokát atd.)? (Znamená to, že právníky pak nejsou úspěšní studenti právnických fakult v řadách policie, byrokracie či korporátů? Ani porůznu pojmenovaní kandidáti specifických právnických profesí, kupříkladu čekatelé či koncipienti?) Nebo právníka dělá *práce s právem*? A je práce v oboru samostatně stojící podmínkou, nebo působí výhradně ve spojení se studiem? (Je v tomto smyslu právníkem i vystudovaný ekonom pracující v právním odboru ministerstva nebo absolvent oboru sociální práce poskytující právní poradenství sociálně slabým v neziskové organizaci?) Srov. HAVLÍČEK, K. Právnícký stav v České republice. In: Jirsa, J. – Vávra, L. – Meduna, P. a kol. *Klíč k soudní síni*. Praha 2018, str. 22–26. Různé odpovědi na položené otázky pak opět budou předznamenávat přinejmenším šíři pojednáváného předmětu.

⁴² V tomto kontextu nelze nezmínit terminologickou poznámku Davida Lubana o to, že mezi právníky se „etickým“ obvykle rozumí právní pravidla profesní etiky, nikoli na právu nezávislé morální principy. LUBAN, D. *Legal Ethics and Human Dignity*. New York 2009, str. 24 a 25.

⁴³ Martin Hapla trefně poznamenává, že příčina zmatení může spočívat v tom, že čeština nedisponuje elegantním a užívaným ekvivalentem anglického *law of lawyering*, který by právní rovinu vystihoval pregnatně.

Komentář druhý: Profesionální etika právníků právní a „mimoprávní“

Vedle terminologického nedostatku bychom však proti vymezení profesní etiky jakožto práva mohli vznést při nejmenším ještě jednu námitku. Stavět úvahy o profesní etice právníků na právu je jistě možné a i naše stručné nahlédnutí do anglo-americké proveniencie potvrzuje, že se jedná o přístup naprosto běžný. Domnívám se však, že „prostá“ právní úprava výkonu povolání by neměla být jediným předmětem zájmu profesní etiky právníků.⁴⁴

Za pravdu domněnce dává opět pohled do zahraničí. Zde se vedle zájmu o právní úpravu výkonu profese hojně rozvíjí i zájem o mimoprávní oblast profesní etiky právníků. Konečně, čtenář by stejně tak mohl říci, že totéž platí pro Českou republiku. Nevěnovala se snad jedna z podkapitol druhé kapitoly popisu právě takových užití? Stručná odpověď by zněla *ano, věnovala*. Při odpovědi obsáhlejší bychom si však mohli všimnout rozdílných tendencí při práci s tím, co je či má být ono „mimoprávní“. Obvyklý přístup tuzemský, který samozřejmě není bezvýjimečný,⁴⁵ spočívá v tom, že k právu sice přiřadí další oblast (hodnoty, étos profese, principy, morálka, zásady ad.), blíže se však už nestanoví, co přesně se tím kterým „velkým slovem“ míní. Zahraniční přístup bývá analytičtější. A netřeba snad dodávat, že pro přesnou práci s tématem je dostatečně určité vymezení oblasti naprosto zásadní.

Ilustrujme si řečené na příkladu, který se vzhledem k etymologii profesní etiky právníků nejvíce nabízí. Řekněme, že autor či autorka bude pracovat s tím, že profesní etiku právníků tvoří nejen právní úprava výkonu povolání, ale také normy morální. Spolu s Donaldem Nicolsonem a Julianem Webbem je pak třeba se ptát, zdali morálkou máme na mysli její deskriptivní část, nebo filosofickou reflexi morálních soudů či jednání. Půjde-li

o část deskriptivní, pracujeme s morálkou individuální, kolektivní či institucionální?⁴⁶ Řečeno prostě, zajímá nás morálka, jaká je či jaká má být.⁴⁷

I v rámci filosofické reflexe je pak třeba postupovat co možná nejkonkrétnějším způsobem. Metatetické pozice budou našemu oboru zřejmě relativně vzdáleny,⁴⁸ avšak významnější role mohou hrát etiky normativní, o které se případně budou opírat přístupy aplikované. V našem kontextu např. Tomáš Sobek doporučuje pojmový aparát aristotelovské etiky ctnosti.⁴⁹ Přístupy se ovšem různí, své nabízí nejen etika ctnosti, ale také etiky deontologické, konsekvencialistické a další (např. etika péče nebo postmoderní *ethics of alterity*).⁵⁰

Uvedený příklad specifikace snad dostatečně ilustruje skutečnost, že ona „velká slova“, která obvykle k právním úvahám o profesní etice právníků připojujeme, je třeba – chceme-li v diskusi dosáhnout vzájemného rozumění – dále specifikovat, podrobněji charakterizovat a tím zpřehlednit.

Profesionální etika právníků – současnost a budoucnost

Jestliže ještě před necelými deseti lety bylo možné konstatovat, že profesní etika právníků stojí spíše stranou odborného zájmu, dnes už takové konstatování zjevně neplatí. Ačkoli by bylo přehnané tvrdit, že se hřeje na výsluní akademické přízně, jí přičítaný význam rozhodně posiluje. Dokladem budiž druhá kapitola tohoto textu. Kapitola přitom současně dokládá uplatnitelnost známého citátu – totiž, že *když dva dělají totéž, není to totéž* – i na práci s pojmem profesní etiky právníků. Ukazuje tak, že naše jazyková praxe užití pojmu je relativně široká, nicméně ne bezbřehá. V jejím jádru stojí obvykle právo upravující výkon právnických povolání, v okolí se pohybují související obsahy typu morálky, étosu či hodnot. Jedná se přitom o relativně dobrou

⁴⁴ Konečně, i pozitivní právo může být pojímáno „mimoprávně“, přistupujeme-li k němu z non-positivistických pozic, či dokonce z pozitivistických pozic, za předpokladu užití morální pojmů v pozitivním právu. Srov. SOBEK, c. d., str. 24 a násl.

⁴⁵ Např. KRŠKOVÁ, c. d., či HAPLA, *(Ne)morální advokáti*.

⁴⁶ NICOLSON, D. – WEBB, J. *Professional Legal Ethics: Critical Interrogations*. Oxford 2000, str. 4.

⁴⁷ Dodejme přitom, že zahrnutí deskriptivní (faktické) složky by z čistě filosofického pohledu mohlo vyvolat kontroverze. Např. Friedo Ricken vylučuje deskriptivní morálky z hájemství etiky a vkládá ji do rukou sociologů, psychologů a historiků. (RICKEN, F. *Obecná etika*. Praha 1995, str. 14.) Podobně se Arno Anzenbacher vymezuje proti filosofickému empirismu, ovšem s vědomím významu empirické podmíněnosti lidské praxe. (ANZENBACHER, c. d., str. 19 a násl.) V této souvislosti mě Martin Hapla navíc upozornil, že deskriptivně pojímaná morálka se obtížně odlišuje od jiných deskriptivně pojatých souborů norem (kupříkladu právních či zvykových). Definitivní rozhodnutí o tom, zdali empirická složka má či nemá být součástí profesní etiky právníků, můžeme pro tuto chvíli nechat stranou. Pokud by však k jejímu zahrnutí došlo, konstatujeme skutečnost, že (i) u nás vznikají práce, které by v této sféře měly co říci. Ke svobodnému rozhodování soudců např. HURÝCH, J. Heuristika kotvy v právním rozhodování: čas pro psychologickou intervenci? *Jurisprudence*, 2019, č. 5, str. 40–47, či k úvahám o tom, co „skutečně“ znamená být soudcem a státním zástupcem, pak VÚJTĚCH, J. *Profesiogram soudce a státního zástupce: Profesiografická studie zaměřená na výběr čekatelů a výběrová kritéria*. Praha 2002, 154 str. Za multioborost profesní etiky se přimlouvá i SKUCZYŃSKI, P. *The Status of Legal Ethics*. Frankfurt am Main 2013, str. 247 an.

⁴⁸ Srov. WENDEL, W. B. *Ethics nad Law*. Cambridge 2014, str. 11 a 12.

⁴⁹ SOBEK, c. d., str. 18. Za etiku ctnosti se přimlouvá i EVANS, c. d., str. 71 a násl.

⁵⁰ NICOLSON – WEBB, c. d., str. 13 a násl. Pracoval lze i s různými kombinacemi. Tak v našem prostředí činí Martin Hapla, který k justifikaci norem profesní etiky navrhuje do budoucna zkoušet využívat kombinace deontologického a utilitaristického přístupu. HAPLA, *Nemorální advokáti*, str. 473.

zprávu, neboť základem rozumnění kteréhokoliv termínu musí být ohraničenost jeho obsahu.

Na druhou stranu – a k tomuto účelu slouží především kapitola třetí, zejména pak její druhá část – při práci s široce pojímaným pojmem je třeba být v jednotlivých případech jeho užití co možná nejkonkrétnější a co nejpresněji vymezit smysl, v jakém je pojem užíván. Jedině tak lze zajistit, aby mnohost přístupů diskusi obohacovala, a nikoli zatemňovala. Zdá se přitom, že pro naše prostředí se v užívání prozatím pevně usídlilo pojetí profesní etiky právníků jakožto práva týkajícího se výkonu právníckého povolání. Pro takové užití mluví dlouhodobější úzus stejně jako jistý typ dostupnosti. Mají-li o profesní etice právníků přemýšlet především právníci, nabízí se věnovat se v první řadě právě právu. Pokud by však profesní etika právníků měla

skutečně dostát svému pojmenování, zdá se být nezbytné tento „právní základ“ konfrontovat či doplňovat i poznatky mimoprávními a tím chápání profesní etiky právníků dále rozvíjet.

Na úplný závěr přitom doznejme již jednou uvedené varování či konstatování. Budoucí čas (respektive budoucí jazyková praxe) může ukázat, že se pojem profesní etika právníků neosvědčil, a vyjde z užívání⁵¹ nebo bude naplněn jiným obsahem. Platí sice, že u nás postupem času pojem zakořeňuje a získává pevnějších obrysů (k čemuž chce přispět i tento text), neznamená to ovšem, že bychom jej měli bez dalšího považovat za zakořeněný (i o tom tento text svědčí). Tím spíše se však nabízí, abychom pojmu a práci s ním věnovali svoji zvýšenou pozornost.

⁵¹ Jak už jsme uvedli v poznámce pod čarou č. 37, prozatím vycházíme z toho, že se na otázku, zda má existovat pojem profesní etika právníků, odpovídá *ano*.

VZORNÉ PRÁVO.CZ

Interaktivní vzory dokumentů

Aktualizované k 1. 1. 2021

- ▶ Společnost s ručením omezeným
- ▶ Akciová společnost

Vyzkoušejte vzory ZDARMA

Wolters Kluwer

P / R / K
ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ